

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 2 2007 | ÅRGÅNG 11

Bokförlaget THALES

litén använder Appiah oförblamerat som ursäkt för att inte skänka pengar till UNICEF. Bill Gates utpekas istället som en tilltänkt adressat för UNICEF:s tiggARBrev.

Cosmopolitanism är en bok som säkerligen kommer att väcka debatt. Dessvärre kommer inte skälen att vara bländande argumentation och snillrik innovation, utan kändisskap parat med publikfrieri. Men med detta sagt vill jag ändå rekommendera Appiahs bok. Den som vill hålla sig a jour rörande kosmopolitism bör ta sig den tid det tar att läsa boken.

→

Marcus Johansson

Not

¹ Michael Walzer har diskuterat sin teori om tjock och tunn moral i främst två böcker: *Interpretation and Social Criticism* (Cambridge Mass.: Harvard University press, 1987) och *Thick and Thin: Moral Argument at Home and Abroad* (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1994).

JOHAN NORBERG: *När människan skapade världen*, Stockholm: Timbro, 2006
Anders Hansson

Projektet

När människan skapade världen utgör den senaste delen i Johan Norbergs projekt, som väl påbörjades i och med att *Till världskapitalismens försvar* kom ut 2001. Det är ett ambitiöst projekt. Boken är 544 sidor lång och behandlar människans historia från begynnelsen till idag, med tyngdpunkt på de senaste 200 årens välståndökning. Syftet är att klargöra kapitalismens drivkrafter, fördelar och framför allt, tror jag, dess moraliska legitimitet.

Detta är uppenbarligen frågor som ligger Norberg nära, vilket är sympatiskt. För, som han uppfattar det är kapitalismen en förutsättning för att alla människor ska erbjudas möjligheten att leva meningsfulla liv. Det är nog så pass att när andra människor helst av allt vill ha fred på jorden så är jag övertygad om att Norberg önskar sig kapitalism, eller frihandel, för att det kommer leda till fred, välstånd, framsteg och möjligheten att välja som man vill. Att önska sig fred på jorden och att önska sig kapitalism är att önska sig samma sak, skulle han nog säga.

Jag måste erkänna att Norbergs resonemang biter, trots att jag egentligen tänkte läsa hans bok för att hitta något att kritisera. Istället blev det så att några av mina tidigare, kanske mindre utvecklade »känslor» eller fördomar, behövde revideras. Bara en sådan sak att han snyggt illustrerar hur dåligt man hade det i de tider vi gärna glorifierar och blickar tillbaka mot (2006, s. 11–50).

Som sagt, syftet med boken är att förklara kapitalismen och på så sätt legitimerar den. För, som han säger, det ger inte så mycket att tala om hur bra kapitalismen är, vilka goda konsekvenser den får med sig, »om man inte i grunden förstår de principer och värden de beror av. För

i grund och botten handlar frihandel om fria marknader, och fria marknader handlar i grund och botten om fria människor.» (2006, s. 13)

Härav klargör Norberg – detta är väl hans främsta tes – att entreprenörerna, eller »Skaparna», som Norberg kallar dem, driver utvecklingen framåt (del IV), och för »att ett samhälle ska fortsätta vara levande och utvecklas är det centralt att dessa människor får en miljö som ger dem frihet att skapa, och behålla frukterna av sitt arbete» (2006, s. 260). Deras främsta fiende är Bevakarna (del V). Skaparna är de med idéer, som brinner för att sätta dem i verket, de som får saker gjorda. Bevakarna sätter stopp för dem, antingen genom girighet, avundsjuka eller genom en (illvillig?) önskan att omfördela resurser. Boken inleds med en redogörelse av hur världen såg ut innan människan »skapade» världen på riktigt. Historien innan de senaste 200 årens utveckling är i stort en historia om mänsklig misär (del I). Och det är entreprenörernas framgångssaga som berättas:

Vi är mer välnärda, rika och välinformerade än människan någonsin har varit. Vi har skaffat oss redskapen att förstå oss själva och att förändra naturen. Vi har gjort det billigare och bekvämare att resa till andra länder än det var för våra förfäder att ta sig till grannbyn ... Det materiella välståndet och de intellektuella framstegen ger oss redskapen att fortsätta. Att utveckla oss själva mer, att förstå, att upptäcka. Att förbättra. Om man nödvändigtvis måste klaga över denna utveckling bör man, som Benjamin Franklin en gång gjorde, klaga över att man inte är född senare, så att man kunde få se mer av denna fantastiska framtid. (2006, s. 84.)

Jag har svårt att se att det finns något alternativ till kapitalism. Jag uppfattar det

som det enda moraliskt legitima systemet, även om jag skulle argumentera på ett annat sätt än Norberg – det finns andra saker som klargör kapitalismens legitimitet, och som väger tyngre rent moraliskt, än de argument han baserar resonemanget på. Till stor del handlar resonemanget om att klargöra på vilka sätt kapitalismen lett till framsteg.

Men även om kapitalismen är legitim så uppstår det moraliska frågor som rör omfördelning av resurser. Kapitalism bygger på att människor väljer att ingå avtal med andra. Att hindra detta vore att kränka individers rätt att handla som de vill. Global kapitalism innebär att dessa avtal kan ingås när som helst, med vem som helst på jorden. Vi har därför en moralisk skyldighet att låta människor fritt byta varor med varandra.

Men, människor runtom i världen lider av olika orsaker. Människor dör av sjukdomar som enkelt kan avhjälpas (diarréer) och lider av sjukdomar vi kan lindra (hiv/aids). Och även dessa fakta – att människor lider – medför moraliska skyldigheter. Inte är det väl så att ett system där människor fritt tillåts handla med varandra utesluter att vi tar hänsyn till att människor lider? Vår skyldighet att inte ingripa i frihandel kan väl inte övertrumfa alla våra andra moraliska skyldigheter? Få skulle hävda det och det bevisas av att få invänder när skattefinansierade ambulanser rycker ut. I linje med annan globalisering ser jag inte varför det i så fall skulle vara illegitimt att hjälpa lidande människor som inte råkar vara våra landsmän.

En konsekvens av globaliseringen är att vi på ett helt annat sätt än tidigare faktiskt är medvetna om det lidande som är människors vardag runt om i världen. Vi kan inte längre hävda att det är mer akut att avhjälpa problem nära oss, för att det skulle vara så omständligt och ineffektivt att hjälpa någon i en fabrik i Indien.

Peter Singer resonerade kring det här

redan för 35 år sedan i en känd artikel. Han baserar sitt resonemang på denna princip:

Om det står i vår makt att förhindra någonting ont från att inträffa, utan att därigenom offra någonting av jämförbar moralisk vikt, så bör vi moraliskt sett göra det. (Singer 2004, s. 150.)

Denna princip säger ingenting om »närhet eller avstånd», så »det gör ingen moralisk skillnad mellan om den person som jag kan hjälpa är en grannes barn tio meter ifrån mig eller en invånare i Östpakistan vars namn jag aldrig kommer att få veta, tusentals kilometer bort» (Ibid., s. 151).

Etiken är universell i den meningen att vi måste ta hänsyn till allas intressen, oavsett vems de är, och behandla alla lika, såvida det inte finns någon moraliskt relevant skillnad att ta hänsyn till. Vi måste rättfärdiga våra handlingar inför alla som berörs, och ett beteende kan anses rättfärdigt om det inte finns någon som rimligtvis kan invända mot vad vi gör. Avstånd gör ingen moralisk skillnad.

Problem som dessa skyndas undan av Norberg och jag tror att det kan ha att göra med hans etiska utgångspunkter, vilka är svåra att förstå. Två saker är därför av intresse här:

- 1) Vilken moral ligger till grund för Norbergs resonemang; eller med andra ord: vilken etisk teori tänker han sig rättfärdiga kapitalismen?
- 2) Är hans resonemang hållbart när problemen ställs på sin spets?

Jag är inte helt säker på att det finns någon sund etisk hållning bakom hans resonemang, och jag menar att det finns mer att önska när det gäller hans resonemang kring lite kniviga etiska frågor.

Norbergs etik

STÖRRE DELEN AV resonemanget, både i denna bok och i hans tidigare *Till världskapitalismens försvar*, har att göra med kapitalismens goda konsekvenser. Kapitalism är den bästa metoden för att avhjälpa fattigdom, den medför konkurrens och därmed bättre kvalitet på produkter, lägre priser, effektivare distribution, tekniska innovationer och snabbare informationsutbyte på en global marknad. Allt detta är bra, och utgör skäl för kapitalismen. Men det är väl knappast huvudskalet till att införa frihandel? Det låter som en konsekvensetisk ansats.

Konsekvensetiken hävdar att en handling är riktig om den leder till bättre konsekvenser än alternativa handlingar. Men Norberg har tidigare klargjort att när han argumenterar för »frihet och en öppnare värld är det inte för att jag tror att ett system råkar vara effektivare än ett annat, utan för att jag ser att det ger en miljö som frigör människans skaparkraft som inget annat . . . Att tro på kapitalism är att tro på människan» (Norberg 2001, s. 15).

Men då kan man istället få för sig att det ligger någon slags perfektionistisk idé bakom, det vill säga att kapitalism är önskvärt som medel för att utveckla våra objektiva värdefulla mänskliga förmågor. Hayek resonerar ibland som om lockelsen hos ett fritt samhälle är att man där gör framsteg på olika områden.

Men jag tror inte att heller detta är Norbergs idé. Vad som är gott är upp till individen att avgöra, och kapitalismen ger människor utrymme att själva fatta beslut om sina liv. Som han säger: »jag vill leva i ett liberalt samhälle för att det ger människor rätten att välja det som är viktigt för dem» (2001, s. 16). Detta är i enlighet med all klassisk liberal teori som brukar säga något i stil med att människor har sina egna planer och projekt att eftersträva och att det är detta som gör deras liv meningsfulla, varför

man också bör erkänna politiska fri- och rättigheter.

Detta senare sätt hade, enligt mig, varit en rimlig grund för att försvara kapitalismen. Men Norberg hävdar att han delar Aristoteles syn på rättvisa. Han uttrycker denna tanke som att det viktiga inte är »hur mycket man belönas i jämförelse med andra, utan vad det är man belönas för. I en ekonomi baserad på frivillighet blir man belönad för att människor tycker att man har gjort dem en tjänst som bör belönas» (2006, s. 357).

Men Aristoteles talar om dygd, och att resurser ska fördelas efter förtjänst. Dygd är enligt Aristoteles (grovt uppfattat) ett karaktärstillstånd hos en agent som gör honom i stånd att utföra handlingar i enlighet med människans funktion (se exempelvis *Nicomachean Ethics*, 1106a). Vilken är människans funktion? Aristoteles tänker sig något i stil med att människor bör leva ett aktivt dygdigt liv för att det är ett sätt att bruka sitt förnuft, vilket särskiljer henne från andra djur. När det gäller rättvisa så bör en dygdig agent erhålla mer resurser än de som saknar dygd, för att han i någon mening »förtjänar» det.

Alltså bör vi utveckla goda karaktärsegenskaper, enligt Norberg? Nej, det kan jag inte tänka mig. För det första så anser ingen liberal att det är någon annans sak att avgöra vilken karaktär en individ ska ha. Individens är suverän när det gäller det goda.

För det andra så tror jag inte att Norberg menar att resurser ska fördelas till de dygdiga för att de förtjänat det. Snarare tänker han väl sig att rättvisa har att göra med individers val. Det är samtycket, eller valet att ge någon något, som är relevant. Inte dygd, eller hur väl man handlar enligt sin »funktion». Nozick formulerar det som: »From each as they choose, to each as they are chosen» (Nozick 1974, s. 160). Norbergs variant: »ju större inkomster människor har i en marknadsekonomi, desto mer har de gjort för att erbjuda an-

dra vad de vill ha» (Norberg 2001, s. 57).

Jag tycker väl också att denna princip är tilltalande, men man ska vara klar över att det inte kan vara någon *absolut* rätt att behålla det man erhållit. Det tycker inte heller Norberg som »har förstått att vi behöver en stat som skyddar friheten och hindrar att de mäktiga kränker de enskilda» (Norberg 2001, s. 8). Även Nozicks argumentation syftar till att illustrera att det är rimligt att kräva av medborgarna att de betalar för statens skydd, även om de inte vill det.

Men även om Norberg säger att han delar Aristoteles syn på rättvisa, så tror jag att han främst ska betraktas som en ganska hängiven Ayn Rand-anhängare. Det klargörs att Rand, tillsammans med bland andra Hayek och Mises, tillhör Norbergs främsta inspirationskällor (2006, s. 259).

Rand är en, i mitt tycke, ganska underlig tänkare. Jag ska erkänna att jag inte är någon kännare, men grundidén verkar vara denna:

Man's life is the standard of morality, but your own life is its purpose. If existence on earth is your goal, you must choose your actions and values by the standard of that which is proper to man—for the purpose of preserving, fulfilling and enjoying the irreplaceable value which is your life. (Rand 1994, s. 75)

Men hennes teori framstår som elitistisk:

Today's mawkish concern with and compassion for the feeble, the flawed, the suffering, the guilty, is a cover for the profoundly Kantian hatred of the innocent, the strong, the able, the successful, the virtuous, the confident, the happy. (Rand 1984, s. 9.)

Och hennes rättvisesidé tycks handla om förtjänst och säger »A man does not have to be a worthless scoundrel, but so long as he chooses to be, he is a worthless scoun-

drel and must be treated accordingly» (Ibid., s. 31).

När hon invänder mot egalitäristers tanke att jämlikhet erbjuder ett bättre liv tillsammans (»*common life*»), så frågar hon: *Whose life? In common with whom? On whose standard of value: the folks' next door?—the corner louts?—the hippies?—the drug addicts?* (Ibid., s. 113)

Om Norberg ser dessa tankar som sin inspiration så är det problematiskt. Man kan ju exempelvis fråga sig om han är uppriktig när han anför som argument för kapitalismen att de fattiga därigenom får det bättre? Om man delar Rands uppfattningar så torde de fattiga och misslyckade inte vara särskilt mycket att bry sig om, utan enbart »*the heroic achiever*», som kanske är Skaparen i Norbergs terminologi?

Men man bör göra en välvilligare tolkning av Norberg. Trots allt går mycket av argumentationen ut på att klargöra att kapitalism är bra för alla, inte minst de fattiga. Vad jag främst tror att han hämtat hos Rand är hennes fascination av drivna entreprenörer. Men borde det inte finnas någon annan man kan hämta inspiration ifrån?

Globalisering och moraliska problem

NORBERG UNDVIKER OFTA att gå djupare in på de lite tuffare etiska frågorna. Kanske för att det inte ingår i hans projekt, och det kan man till viss del förstå. Han skriver debattböcker, inte vetenskapliga avhandlingar. Det finns helt enkelt inte utrymme att undersöka alla detaljfrågor. Men man bör ge ett svar på vissa frågor, och jag ska nämna några här och resonera kring hur Norberg skulle kunna ställa sig till dem.

Ett problem som man bör ta på allvar är att människor föds in i olika »positioner». De flesta av ens positioner och roller i samhället väljer individen själv, men man väljer inte av vem man ska födas, sin

genetiska uppsättning och medfödda talanger eller handikapp, samhällets politiska institutioner, sin plats i dessa institutioner, och så vidare. Självklart påverkar människor sin situation, men vissa saker är näst intill omöjliga att påverka (och vissa saker är omöjliga att påverka). Om det nu är människors egna val som är viktiga så är det väl naturligt att uppfatta sådant som de inte rå över som moraliskt irrelevant. Dessa saker får således inte ha betydelse för hur vi ska bete oss mot varandra. Det är detta som egalitära liberaler som John Rawls och Thomas Nagel baserar sina resonemang på. Vi måste hitta etiska principer som kan godtas av alla, oavsett var de befinner sig och vilka de är, då detta är det enda sättet att närma sig idealet om ett samtycke, i ett samhälle där människor föds in i vissa positioner (se exempelvis Rawls 1999, s. 81–86 och Nagel 1991, s. 33–40).

Norberg menar väl också att det i viss mån är önskvärt att alla har ungefär samma förutsättningar. Men frågan är hur han ska lösa detta problem. För att människor inte ska bli beroende av sådant de inte kan rå över så tycks det ju krävas någon form av omfördelning av resurser. Tänk dig ett handikappat och föräldralöst barn. Om man inte omfördelar resurser till barnet så blir hans liv i orimlig utsträckning beroende av något som han inte valt. Andras »rätt» till sin egendom tycks viktigare än barnets överlevnad, trots att dess situation inte uppstått på grund av hans val.

Det kan inte vara korrekt. Och om vi godtar att vi har en skyldighet att försörja det handikappade barnet så ser jag inte varför vi inte skulle ha en skyldighet att försörja en vuxen handikappad som inte kan försörja sig själv.

Och detsamma gäller väl även när det handlar om andra saker än individens handikapp? Tänk dig att någon föds i ett fattigt u-land, styrt av en diktator,

härjat av svält och misär. Hans lidande beror inte av hans val. Däremot är det så att det faktum att han lider utgör ett skäl för oss andra att hindra detta lidande. Det framstår väl dessutom den en ganska krävande moralisk plikt, i förhållande till många andra. Det verkar inte rimligt att den moraliska skyldigheten att bevaka individers äganderätt ska trumfa över skyldigheten att hjälpa människor i nöd.

Norbergs framställning skulle tjäna på att undersöka dessa problem närmare.

Ett annat exempel som ofta tas upp i dessa sammanhang är när Sydafrika lade fram ett lagförslag i strid med gällande patentlagstiftning och syftade på så vis till att producera billiga bromsmediciner mot aids. Sydafrikanerna stämdes av de stora läkemedelstillverkarna och drog tillbaka sitt förslag. Detta framstår som omoraliskt av företagen. Vore det inte önskvärt att lindra människors lidande genom att ge dem tillgång till bromsmediciner på något sätt?

Jo, det vore det. Men som Norberg framhåller så är det enda sättet för företagen att kunna utveckla mediciner att ta betalt för dem och använda överskottet till forskning och dela ut en vinst till de som satsat kapital. Det skulle inte finnas någon anledning för någon att lägga ned pengar på forskningen om man inte får göra vinst på det (Norberg 2006, s. 168).

Sedan sägs inte så mycket om detta. Men det finns mer att säga. Det är ju så att människor är döende i hiv och aids, och den rika världen har faktiskt möjlighet att avvara resurser för att hjälpa dessa människor, utan att de »därigenom offrar någonting av jämförbar moralisk vikt», som Singer säger. Och då har vi en moralisk skyldighet att göra det.

Men det är väl inte så att just läkemedelsföretagen måste stå för denna kostnad genom att avvara sina patent, eller avstå från vinster på sin verksamhet? Istället kan man fråga sig varför vi, välmående

och välbärgade människor i välbärgade stater, tycker oss ha rätt att kräva att läkemedelsföretagen ska stå för detta. Kan vi i så fall kräva av läkare att de ställer sig till förfogande överallt där de behövs? Detta vore väl i samma anda som att kräva att läkemedelsföretagen skulle dra det stora lasset i detta fall?

Jag vet inte hur Norberg ställer sig till det, men det framstår för mig som rimligt att välmående stater bör kunna köpa loss medicinerna och sälja dem billigt till de fattigare nationerna. Detta skulle göras med skattemedel, vilket betyder att resurser måste omfördelas på något sätt.

Ett annat etiskt problem har att göra med att många företag flyttar sin produktion till områden där man inte har samma lönekrav, arbetsförhållanden eller villkor för de anställda, vilket gör att man kan producera sina varor till lägre kostnad. Norberg resonerar i stil med att det inte är något fel med detta då båda parter tjänar på det, även arbetaren som annars har att välja på att inte ha ett arbete överhuvudtaget. I längden kommer detta dessutom att höja levnadsstandarden i dessa områden (ex 2006, s. 177-189).

Det ligger något i det. Men det finns en etisk dimension som ofta bortses i fråan, och har att göra med att det till exempel i Sverige anses ovärdigt att jobba 15 timmar om dagen, 7 dagar i veckan, i en mörk och stinkande lokal där man andas in farliga ångor. Vi tycker till och med att det är ovärdigt om vi inte får fem veckors semester, fika på morgonen och övertidsersättning. Detta ställer arbetsgivarna upp på, och anser att de själva har rätt till detta, och att deras barn ska ha rätt till detta.

Men dessa omständigheter gör det dyrt att bedriva verksamhet och företag har att välja mellan att uppfylla de krav vi i Sverige ställer på vår arbetsplats, eller att flytta sin verksamhet till något ställe där man kan låta människor jobba under (enligt våra mått) vidriga förhållanden.

Om man väljer att flytta sin verksamhet, vad säger det om den moraliska princip man handlar efter? Det är något med detta val som inte är helt moraliskt sunt för att man gör skillnad på folk och folk då man låter andra jobba under förhållanden som man själv tycker är vidriga. Man kräver av andra vad man anser vore orimligt att kräva av en själv.

Dessutom finns problem med Norbergs försvar av barnarbete. Kapitalismen handlar om att människor samtycker till att byta varor med varandra. Det upprepas ofta av Norberg. Men tänk över förhållandet mellan ett barn och ett företag som Nike. Är det verkligen ett utbyte av det slaget som Norberg försvarar? Kan man rimligen säga att barnet och skotillverkaren handlar med varandra på godtagbara grunder? Kan man säga att ett barn samtycker till detta? Nej, jag tror inte det. Barn är inte självbestämmande som vuxna, och om vi menar att barnarbete är legitimt så har jag svårt att se hur vi skulle kunna fördöma barnprostitution. Kan barn samtycka till att arbeta under (enligt våra mått) vidriga förhållanden i en fabrik så borde de väl kunna samtycka även till andra saker? På grund av detta har jag svårt att godta resonemangen om barnarbete.

Till sist finns argumentet att förhållandena förbättras ju mer fattiga nationer får handla med andra och göra vinst på sin verksamhet. Visst är det så.

Men en naturlig fråga att ställa sig är om vi inte bör se till att förhållandena som de faktiskt arbetar under förbättras? Verkar det inte omoraliskt att luta sig tillbaka och vänta på att marknadskrafterna gör sitt jobb och långsamt höjer välfärden? Problemet finns ju där nu, idag. Det är befintliga människor i befintliga fabriker som arbetar under hemska förhållanden och som lider av det precis när du läser det här. Vi har en skyldighet att hjälpa andra om vi inte tvingas of-

fra något av jämförbar moralisk vikt. Jag har svårt att se att vi när vi hjälper till att rusta upp deras fabriker (samtidigt som vi handlar med dem) offrar något av jämförbar moralisk vikt.

Anta som avslutning att du är på semester vid kusten och sitter och tänker över vad som sagts här när någon ropar på hjälp från vattnet. Det verkar som att han har fått kramp. Kanske kommer han att drunkna om du inte hjälper honom. Kanske kommer han att klara sig av egen kraft. Du noterar att det är lite strömt, så kanske kommer han föras iland av strömmarna. Du är en god simmare och skulle enkelt och utan risk för ditt liv eller din hälsa kunna hjälpa honom iland. Men du fortsätter att läsa recensionen av Norbergs bok och väntar på vad som ska hända med personen i vattnet.

Verkar detta moraliskt godtagbart? Jag tycker inte det. Men det är på detta vis Norberg ofta resonerar kring dåliga villkor på fabriker i u-länderna. Vi i de rika delarna av världen tycks inte ha några särskilda förpliktelser mot de människor som lider i världens fattiga delar. Lösningen på problemen tycks endast ha att göra med att de får ta del av framtida välfärd. Dessutom, tillägger Norberg ibland, så har vi i de rika delarna av världen haft det på detta vis tidigare, innan vår välstånd-sökning. Som om det vore relevant.

Moraliskt försvar av kapitalism?

JAG STÄMMER IN i många av Norbergs slutsatser och ser kapitalism och fria politiska institutioner som de enda moraliskt legitima. Men jag förstår inte riktigt vilken den moraliska grunden är enligt Norberg, och jag menar att detta får konsekvenser för resonemanget kring exempelvis u-ländernas misär och barnarbete. Även om det i längden är nödvändigt att u-länderna får idka frihandel och på så vis bygga upp sitt välstånd så finns det problem som måste lösas nu, och som fri-

handel inte kan lösa. Att det dör 30 000 barn varje dag av sjukdomar som vi enkelt kan råda bot på är inte godtagbart. För de barn som dog igår, eller idag eller som dör i morgon, spelar det ingen roll om u-länderna kommer att fördubbla sina inkomster på tio, tjugo eller trettio år. Att handel kommer göra det bättre för människor i tredje världen tar inte bort vår moraliska skyldighet att avhjälpa de akuta problemen. Vi kan inte hjälpa dem genom att sluta handla med dem, tvärtom. Men vi kan också hjälpa dem att rusta upp sina fabriker och skaffa dem rätt teknik.

Framför allt saknar jag det genuina moraliska försvaret för kapitalismen hos Norberg. Det är inte nog att luta sig mot Rand och säga att de som kämpar hårt och har haft tur att födas med talang förtjänar att behålla frukterna av sitt arbete.

På några ställen antyder Norberg att kapitalism inte är önskvärt bara för att det är effektivt, utan för att det är det system som tillåter människor att utveckla sina förmågor. Här har vi väl det egentliga försvaret?

→

Anders Hansson

Referenser

- ARISTOTELES, *Nicomachean Ethics*, Oxford: Oxford University Press, 1998.
- NAGEL, THOMAS, *Equality and Partiality*, Oxford: Oxford University Press, 1991.
- NORBERG, JOHAN, *När människan skapade världen*, Stockholm: Timbro, 2006.
- NORBERG, JOHAN, *Till världskapitalismens försvar*, Stockholm: Timbro, 2001.
- NOZICK, ROBERT, *Anarchy, State, and Utopia*, New York: Basic Books, 1974.
- RAND, AYN, *Philosophy: Who needs it*, New York: Signet, 1984.
- RAWLS, JOHN, *A Theory of Justice*, rev. uppl., Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1999.

SINGER, PETER, »Nöd, överflöd, moral», i Ahlenius (red.), *Vad är moraliskt rätt?*, Stockholm: Thales, 2004.